

FRA LEO PETROVIĆ,

provincial

Provincije Gospina Uznešenja u Hercegovini

Poštovanoj braći pozdrav u Gospodinu!

Jesenskih dana 1843. — pred punih stotinu godina — neprimjetno bijaše i tiho pokretanje naše braće iz staroga Kreševa put kršne i u svakom pogledu zapuštene njihove Hercegovine. Neodoljiva bijaše čežnja, koja ih tjeraše. Veseli, nešto i zabrinuti, ali puni svetog žara, jedan po jedan napušta kreševski samostan, dok ga 16. svibnja 1844. i zadnji ne napustiše.¹⁾ Sa sobom ne ponesoše ni kore kruha, ni prebijene pare. Kamo su se zaputili? Želja ih vuče u svoj zavijač, pust, siromašan, u svemu oskudan i biedan. Tamo se povlače, da se tu nastane i ostanu. Gdje? Na goloj podini, pod vedrim nebom, pod starim hrastom na domak Širokom Briegu. Što ih tjera u taj pusti kraj? Tjera ih ljubav rodne grude, ljubav prema svome siromašnom puku, ljubav prema Bogu i svojoj svetoj vjeri. Tjera ih neodoljiva žudnja među svoje. Neodoljiva sila vuče ih da pomognu, da pridignu i da pate sa svojom nevoljnom braćom.

Činjenica je, da nijedna nevolja nije pala na hrvatski narod, a da je nije duboko osjetio sin Azižkog Siromaha. Nije bilo ni dobra, u kojemu nema udjela hrvatski franjevac. Nijedan drugi katolički red, nijedan drugi stalež nije tako blizu svome narodu kao što je to hrvatski franjevac svome puku. Iz srži naroda nikli, s njime svikli. S njime tugovali i veselili se; s njime dielili dobro i zlo. Franjevac nije ostavljao svoga naroda ni onda, kada ga je svatko — baš upravo svatko — napustio. Što je narodu bilo teže, to je njegov fratlar bio njemu bliže. S turskim vojskama oni prate svoje vjerno stado sve tamo do tvrdih bedema Budima. Da njih nije bilo, može se pouzdano tvrditi, nestalo bi među našim

---

1) P. Bakula, Schematismus. Custodiae provincialis in Hercegovina (1867), 38. — Iz župskih matica vidi se, kako se u pojedinim župama pojavljuje sad jedan sad opet drugi hercegovački franjevac.

narodom svake vjerske utjehe, nestalo bi kršćana u našim krajevima. Otcu naši sačuvali su vjeru puka našega.

Naša je dužnost, draga braćo, da osvježimo uspomene na one velike dane naše prošlosti, na dane samopriegora, ljubavi, žara, požrtvornosti i herojskih djela naših otaca, koji su svojim trudima i patnjama, svojim žrtvama i neumornim radom udarili temelje preporoda naše franjevačke Hercegovine; koji su zaboravljali sebe, da potomstvu, da nama pribave i osiguraju sretnije dane i bolje uvjete života; da u svakom pogledu pridignu naš siromašni puk.

DOLAZAK FRANJEVACA MEĐU HRVATE

Moramo baciti pogled na drevnu našu prošlost. Sam je naš Utemeljitelj svojim nogama hodao po hrvatskom tlu.²⁾ Ima ih, koji vjeruju, da je stizao do Zagreba. Historijska je činjenica, da je mitilo 700 godina, otkada se franjevci nalaze na našem teritoriju. Nesamo kao nepoznati i siromašni redovnici, nego kao ugledni među crkvošnjacima oni se pojavljuju u povjestnim spomenicima u svojstvu kvalificiranih prisjednika na biskupskim sinodama i crkvenim sudovima u Zadru i Splitu već godine 1229.³⁾ Od tih dana ne prekida se boravak fratara među hrvatskim narodom. U užoj našoj domovini, Bosni i Hercegovini, djeluju godine 1248. u svojstvu papinskih izaslanika. Te godine šalje papa Inocencije IV. splitskog provincijala u Bosnu,⁴⁾ da sa senjskim biskupom Filipom izpita pravovjernost slavnog bosanskog bana Matije Ninoslava radi sumnjičenja ugarskih crkveno-političkih krugova. Istodobno papa ga prima u zaštitu sv. Petra. Splitskom provincijalu nalaže papa Nikola IV. 1291., da pošalje dva franjevca u državu kralja Dragutina, da propovijedaju i rade na iztriebljenju zabluda, koje su se među tamošnji narod umiešale. Sličnu naredbu izdaje i papa Bonifacije VIII. 1298.⁵⁾ Tada prvi put stupa misionarska franjevačka noga na tlo Bosne ponosne. Ivan XXII. 1325. izašilja u Bosnu fra Fabijana, da se brine za čistoću vjere u državi velikoga bana Bosne Stjepana Kotromanića. Ovaj je revni misionar posijao prvo sjeme i vjerojatno doveo veći broj franjevaca u bosansku državu, ujedno predobio bana Stjepana Kotromanića za pomaganje i naseljavanje franjevaca. Njegova je zasluga da je general reda fra Gerald Odonis 1339. bio svetčano primljen i od bana s velikim slavljem dočekan u prijestolnom gradu Podvisokom u crkvi sv. Nikole.

2) Archivum franciscanum historicum I (1908), 505 sl.

3) T. Smičiklas, Codex Dipl. III., 311.

4) Id. ib., IV., 341—2.

5) Id. ib., VII., 302.

Bosna je odvajkada bila u vjerskom pogledu vrlo zapuštena. Početkom XIII. stoljeća obiediše bosanske redovnike, koji su sebe nazivali »kršćanima«, radi krivovjerstva. Kasnije osumnjičiše i bosanskog biskupa, pače i dubrovačkog nadbiskupa, koji je bio metropolita bosanskog biskupa, da su pali u krivovjerstvo. Godine 1233. bosanski biskup bijaše sbačen s biskupske stolice. Na njegovo mjesto bijaše postavljen stranac, ugarski dominikanac. On i njegovi nasljednici niesu boravili u Bosni nego na dvoru ugarskog kralja ili u Đakovu. Time Bosna ostade bez biskupa u svojoj sredini. Tako je stanje potrajalo za sve vrijeme turske okupacije.

Pravi misionarski rad franjevaca u Bosni počinje za vladanja bana Stjepana Kotromanića (1322—1353). General reda Gerald Odonis postavi svojim vikarom u Bosni fra Peregrina Saksonca 1339. ili 1340. Ovaj poče svom energijom organizirati posao i prikupljati misionare iz raznih krajeva zapadne Evrope. Tuđinci niesu poznavali jezik naroda, zato nijesu imali ni uspjeha u svom radu. Ipak nastojanjem i pomoću bana Stjepana Kotromanića počеше se dizati nove crkve, popravljati stare i obnavljati porušene. Fra Peregrin organizira sakupljanje milodara za crkveno ruho i posude. Ne samo ban nego i svi njegovi podanici pritekoše u pomoć. Posao je neslućenom brzinom napredovao. U ovaj se posao umieša »bosanski« biskup Lovro tražeći naplatu svojih desetina. Fra Peregrin ne htjede na to pristati i stvar dođe pred papinsko sudište! Fra Peregrin ne sustaje na početom putu: uz pomoć bana Stjepana šalje domaće sinove na strana učilišta, da se izuče i usposobe se za propovjednike i učitelje. Otvora domaće škole i u nje prima Bosance, koji kod kuće svršuju škole i odlaze među narod; prima i strance, da ih pomažu u školama i djeljenju vjerskih tajna. Temelj, koji je tada udaren, s puta, kojim se je tada pošlo, nije se skrenulo kroz sve vrijeme bosanske samostalnosti, i kasnije za duge turske uprave. To je bila sretna misao, koja je franjevcima osigurala uspjeh kroz više od šest stotina godina njihova rada u Bosni i Hercegovini. Na misao, da domaći sinovi budu vjerovjestnici u Bosni, došao je, čini se, sam ban Stjepan Kotromanić, koji je kod samoga pape tu osnovu zagovarao.

Franjevci izabraše najsigurniji put i najbolji način u svom radu, zato i uspješe u svom djelovanju. Nesamo ban Stjepan, nego i svi bosanski kraljevi, od Tvrtka I. do Stjepana Tomaševića, pomagali su njihov rad i nastojanja u Bosni. Spretnošću i uztrajnošću dotle su stigli, da su ne samo bivali poslanici bosanskih kraljeva Ostoje, kraljice Jelene, Tvrtka II. i Tomaša, nego su šta više iz kraljeve okolice i dvora iztjerali »djeda bosanskoga« i njegove »kršćane«, a sami postali kraljevski savjetnici. Među pukom su podkopali teme-

lje negda svemoćnoj tzv. »bosanskoj crkvi«. U XIV. i XV. stoljeću proširili su granice bosanske vikarije daleko izvan granica Bosne, tamo preko Srbije, Bugarske i Ugarske. Time je postala najjača skupina pod jednim glavarom i po svom teritoriju najprostranija u celom franjevačkom redu.

Njihov je rad bio neobično težak za trajanja bosanske nezavisnosti. Bosna je bila, kako piše Grgur IX., 13. veljače 1234.6) »zemlja pusta i bezputna, tugovala je i malaksavala, puna truža i kopriava, leglo zmajeva i paša nojeva«. Među tako zapuštenim narodom djeluju franjevci oko 200 godina za bosanskih vladara: propoviedaju, obraćaju, krštavaju i diele sve vjerske tajne polupoganskom puku. Pače, radi odsutnosti biskupa, obavljaju neke obrede biskupskog reda.7) Budući da su bili jedini svećenici na području Bosne, oni su jedini župnici u zemlji.

Kobne godine 1463. pade zadnji bosanski kralj i većina bosanskog plemstva od okrutnog mača silnih Osmanlija. Što ostade na životu, razbježe se kojekuda. Ali franjevci u toj najvećoj tuzi svoje domovine ne napuštaju svoga stada. Ostaju s njime, da zajedno diele sve udare sudbine. Kroz 400 godina, težkih i krvavih, oni jedini ostaju stalno i nerazdružio s kršćanskom rajom. Nevolje, progonstva, mučenja, patnje svih vrsta rado trpe; na njima se obnavljaju muke i stradanja prvih kršćana. Ima bezbroj bezimernih bosanskih mučenika iz reda franjevac, koji se ne spominju u Rimskom Martirologiju, pa ni u onom franjevačkoga reda. Na nepoznatom mjestu, u nepoznatom kraju, od nepoznate ruke mnogi je franjevac prolio svoju krv za svoju vjeru. U tajnoj vječnoj knjizi ubilježena su njihova imena, koja nam nijesu kronike zabilježile. Našim je predima pred očima lebdjela istina i pravda, a ne ljudska hvala i priznanje. Koliko su i bilježili znamenitije događaje, kroz duga stoljeća, zbog neprekidnog selenja iz mjesta u mjesto — jer su bili bez kuće i kućišta — sve je izgubljeno ili postalo žrtvom nesmiljene vatre. To je baš razlog, da na oltarima nemamo likova naših mučenika. Imena onih, koji su zabilježeni, ostala su u rukopisnim kronikama, o kojima nažalost malo, bolje nimalo, ne vodimo računa.

Koncem XVII. i početkom XVIII. stoljeća, nakon pobjede kršćanskog oružja pod tvrdim zidinama Beča, Ugarska, Slavonija i dio Hrvatske oslobodiše se turskoga jarma. U isto vrijeme počeo se suzivati granice bosanske provincije. Istina, odmah poslije pada Bosne odcijepiše se samostani na području dubrovačke republike (1464.), malo kasnije (1469.) pode is-

6) Id. ib., III. 397.

7) D. Farlati, *Illyricum Sacrum*, IV, 67.

tim putem i provincija sv. Jeronima i onda (1514.) vikarija Bosna — Croatia. Poslije bečkog rata traži provincija sv. Kaja (sada presv. Odkupitelja) za sebe neovisnost od Bosne, koju postiže god. 1735., a ona sv. Ivana Kapistrana sa Slavonijom 1757.⁸⁾ Naime, franjevci su djelotvorno sudjelovali u oslobodilačkim ratovima.⁹⁾ Ali u sklopu bosanske provincije morali bi i dalje kao cjelina ostati pod turskom upravom, stoga se je u njima probudila želja, da pod kršćanskim vladarima dobiju i samostalnost redovničke organizacije. Rode ni Bosanci i Hercegovci ostadoše sami i dalje pod Turskom. Tako se skučiše na granice starodrevne Bosne i Hercegovine. Vjernike ovih pokrajina od 1735. služe samo fratri provincije Bosne Srebreničke. Takvo stanje potraja do godine 1844.

Gorak i pun stradanja život proživljuju bosansko-hercegovački franjevci u matici Bosne Srebreničke kroz nešto više od stotinu godina. Bosanska je provincija bila razdijeljena na tri kustodije: sutjesku, fojničku i kreševsku. Pod Fojnicu su spadale današnje naše duvanjske župe osim Roška Polja, koje je spadalo pod sutjesku kustodiju. Pod Kreševo je padala sva ostala Hercegovina. U Duvnu je bila samo jedna župa (Seonica) do 23. listopada 1758., tada je biskup Dragičević osnovao župu Roško Polje.¹⁰⁾ U ostaloj Hercegovini bile su župe: Mostar (Most. Gradac), Brotnjo, Blato, Posušje, Ružići—Drinovci i Veljaci od 22. rujna 1742. Kroz stotinu godina osnovane su nove župe: u Rošku Polju 1758., Mokronogama 1838. i Grabovici 1838.¹¹⁾ U užoj Hercegovini nije osnovana nijedna. Na istom teritoriju ima danas mjesto starih deset župa, nakon drugih stotinu godina, pedeset i tri. Gdje nije bilo nijednoga samostana ni residencije, imamo danas četiri formirana samostana i šest residencija. Nijesmo imali nijedne crkve, danas ih imademo četrdeset i još nekoliko u gradnji. Bog zna, da li bi od ovoga svega išta bilo, da nije bilo odlučnosti, žrtava i samopriegora naših preporoditelja?

HERCEGOVCI RADE ZA SVOJU SAMOSTALNOST

Zanimljiva je činjenica, da su neke diferencije postojale od davnih davnina između južnih, »hercegovačkih« članova

8) M. Batinić, Djelovanje franjevaca II, 68 sl., 113 sl.; St. Zlatović, Franjevi u Dalmaciji (1888), 105 sl.

9) Smičiklas, Dvjestogodišnjica oslobodenja Slavonije (1891), 82, 157.

10) Matica umrlih župe Roško Polje, 1758—1809, str. 1.

11) Bisk. arhiv u Mostaru, 122-38 (17. siječnja 1838.) — Veljaci su odciepljeni od Gradniča 22. rujna 1742. — Jelenić, Franjevački spomenici, Mostar, 1927, 96.

bosanske provincije i onih iz same Bosne.¹²⁾ To se vrlo jasno razabire iz jedne molbe stotinu dvadesetorice »hercegovačkih« franjevacu, koju su 2. veljače 1646. uputili tajniku Propagande, da se imenuje poseban povjerenik za njih, neovisan od provincijala bosanske provincije.¹³⁾ Molbu podkrepljuju razlozima, koje su inače i u predašnjim molbama navodili: ne mogu ih provincijali iz Bosne posjećati radi prevelike udaljenosti; njihovi se samostani ne mogu uzdržavati bez ovih župa; bosanci su redovito birani za provincijale; treba putovati po pet dana hoda, da bi došli do provincijala ili prisustvovali kapitularnim sjednicama, i to uz velike poteškoće i pogibelji za život; konačno tvrde, da je tako bilo u Hercegovini od pamtivieka. Ovaj nam povijestni spomenik bjelodano potvrđuje, da je prije više od tri stotine godina bila želja i da su bili opravdani razlozi, koji su tražili, da se providi neodrživim prilikama redovnika i puka u Hercegovini u širem smislu. Naši predci ponovo pokreću isto pitanje i kraju ga privedoše poslije pune dvie stotine godina.

U četvrtom desetku XIX. stoljeća pojavio se je Gajev Hriški pokret, koji je imao svojih pristalica i među bosanskim franjevcima. Ne može se pouzdano tvrditi, da je i ta okolnost imala kakvu vezu i dala povod nemilom sporu, koji se je u isto vrijeme zaplamsao u Bosni. Ovo je moglo samo pojačati nesuglasice i zaoštriti već postojeći nemir. Na čelu jedne stranke bio je biskup fra Rafo Barišić, drugu su vodili najjači ljudi bosanske provincije, uz koje je pristajala ogromna većina članova. Hercegovci kreševske kustodije početka su se držali po strani ili su bili sa strankom protivnom biskupu Barišiću.¹⁴⁾ Kasnije su se približavali biskupu — i konačno se s njime složili.

Voda Hercegovaca bio je defintor provincije i kreševski gvardijan fra Ilija Vidošević. Bio mu je desna ruka fra Andeo Kraljević, zadnji Hercegovac gvardijan kreševskog samostana. Oni na tajnom sastanku s ostalim Hercegovcima u godini 1840. počehše tražiti put i način, kako bi pomogli svojoj tužnoj i zapuštenoj domovini.¹⁵⁾ Odluče moliti sv. Stolicu, da im dopusti podizanje samostana i crkve u Hercegovini. Dopišivanje s upravom reda u Rimu, papinskim nuncijem u Beču i — svakako s poznanicima u Rimu — potraja kroz 1841, 1842.

12) Hercegovačkim su se smatrali samostani u Imotskom, Živogošću i Makarskoj, koji su posluživali krajeve do Mostara i Duvna.

13) D. Mandić, Acta Hercegovinae, I, 137—140; Starine XXII, 38.

14) P. Bakula, Schematismus (1867), 33.

15) A. Kraljević, Schematismus pro anno 1853, 6—7; P. Bakula, Breve compendio sacro-istorico sulle vicende delle regol. miss. custodia e vicar. apost. di Ercegovina (1853), 11.

1843. Delikatnost njihove osnove tražila je, da čuvaju tajnu, najviše valjda pred samim biskupom Barišićem, jer se podхват nije poklapao s njegovim planovima. Kada je pitanje uglavnom dozrelo, svoju odluku saobće i njemu. On sve odobri i obeća, da će se za njihovu stvar svojski zauzeti i založiti sav svoj ugled i poznanstvo kod odlučujućih krugova u Rimu.¹⁶⁾

Iz daljnje razvitka događaja vidi se, da je Barišić iskreno pristao na osnove Hercegovaca. Oni su za svoju stvar predobili generala reda i bečkoga apostolskog nuncija, koji će ih zagovarati kod mjerodavnih u Rimu. Kada su se sa svih strana osigurali, sastanu se njih devetorica kod fra Ilije Skoke, župnika na Posušju, odakle su, 8. srpnja 1843. poslali obrazloženu molbu na sv. Kongregaciju de Propaganda, da im dopusti gradnju crkve i samostana negdje u Hercegovini.¹⁷⁾

Vesela viest stiže im najprije od bečkog nuncija Ludovika Altieri, pisana 31. prosinca 1843., da je u Rimu odlučeno, da se Hercegovci mogu povući iz Bosne u Hercegovinu i: »što prije prihvatiti se posla oko gradnje crkve i samostana, budući da je dokazano, da je taj posao veoma koristan i probitačan.«¹⁸⁾ Papa Grgur XVI., dne 14. siječnja 1844., odobri prijedlog sv. Kongregacije de Propaganda, koja izda dekret 6. veljače 1844., u kojemu nalaže biskupu Barišiću, da provede osnove hercegovackih franjevaca.¹⁹⁾ Time je davna i vruća želja Hercegovaca formalno u potpunosti ostvarena.

Spor, koji je nastao u središtu bosanske provincije bio je bliži povod, da su se Hercegovci svom voljom i odlučnošću

---

16 Hercegovci su znali, da bez pristanka biskupa Barišića ne će uspjéti. Radi toga su mu s velikim oprezom, malo po malo, otkrivali svoje namjere. Kada je za Barišića bilo najteže u Bosni, čerigajski župnik fra Nikola Kordić pozivlje ga, pismom od 18. rujna god. 1838., da dođe k njemu na Čerigaj. (Bisk. arh. 78—38). Trajnu vezu s Barišićem drži fra Ilija Vidošević. On mu piše, 3. siječnja 1838., da se veseli njegovu povratku iz Italije (Bisk. arh. 123—38). Opominje ga, 1. svibnja 1840., da bude oprezan (Ib. 93—40). Iste godine, 5. studenoga, javlja mu, da se u Kreševu govori, da su Hercegovci i on protiv provinciji. (Ib. 156—40). Izvješćuje ga o prilikama i govorkanjima u pogledu njegove osobe (Ib. 27—41, 5—42). Dne 27. travnja 1842., očituje mu, da su Hercegovci molili sv. Stolicu, da im dopusti sagraditi crkvu i »manastirić« u Hercegovini. Toplo mu preporuča, ako se ne bi mogao vratiti u Bosnu, da nastoji osnovati poseban apostolski vikariat za Hercegovinu, što bi ujedno bilo najzgodnije rješenje nastaoг spora (Ib. 9—42, 10—42). Napokon, 5. lipnja iste godine piše mu s Čerigaja, da je njegova »causa u Bosni propala, i da se spasava, kako može bolje« (Ib. 20—42).

17) A. Kraljević, o. c., 7; P. Bakula o. c., 11.

18) Ib. 8; 11—12.

19) Ib. 9—10; 12.

prihvatili posla, da ostvare svoje snove. Vješto su vodili i izveli svoje osnove. Stvari su se u bosanskoj provinciji sve više zaplicale i zaoštravale. Nitko nije mogao predvidjeti, kakav će im biti konačni izhod. Sve su okolnosti tjerale Hercegovce, da se zbiju u redove i pođu svojim određenim pravcem. Našli su pomoć i zagovor u Rimu, gdje se je sve pokušalo da se rieši ovo zamršeno pitanje. U toj obćoj smetnosti njihov priedlog osnivanja nove kustodije činjaše se kao tračak svjetla. Neprilika, u koju je upao biskup Barišić, valjda im je najviše pomogla. On nije mogao u Bosni — nije imao kuda — morao je pristati na priedlog Hercegovaca. Tako je i on našao izlaz iz beznadnog položaja.

I ako se je dobilo odobrenje od crkvenih vlasti, još je trebalo mnogo truda, da se dobije ovlaštenje od turskih upravnih vlasti za gradnju nove crkve i samostana. Hercegovinom je skoro samostalno upravljao svemoćni vezir Ali-paša Rizvanbegović. S njime je trebalo tražiti vezu, koja se je našla preko fra Nikole Kordića, čerigajskog župnika. Preko Ali-paše moći će se izposlovati ferman za gradnju crkve i samostana. On će pomagati ostvarenje osnove za odejepljenje Hercegovine od Bosne. Čim su pohvatane sve veze, poče se svojski raditi i oko osnutka posebnog hercegovačkog apostolskog vikariata. Uza sve poteškoće Barišić još uvijek goji nadu, da bi se povratio u Bosnu. Kada je nestalo i zadnjeg tračka nade, istom tada predlaže u Rimu, da se formira apostolski vikariat za Hercegovinu, neovisan od Bosne. Sv. Stolica, 30. travnja 1846. izdaje dekret o osnivanju posebnog vikariata i imenuje biskupa Barišića prvim hercegovačkim apostolskim vikarom.²⁰⁾ Time se prekide svaka veza između Bosne i Hercegovine u crkvenom, redovničkom i političkom pogledu. Svaka je pokrajina jedna od druge posve neovisna.²¹⁾

Bilo je prigovora razlazu hercegovačke braće od bosanske. To je na prvi mah lako razumljivo. Gorak je čas, kada se braća razstaju. To su prvi utisci tiesno vezanih odgojem-dugotrajnim zajedničkim životom, ljubavlju i patnjama. Nagli napredak bosanske braće poslije razstanka bjelodano dokazuje, da se je ipak pošlo pravim putem, i da je njihov razlaz bio koristan i jednima i drugima. Među braćom je nastalo sveto takmičenje. Odtada i bosanska provincija stupa orijaškim koracima napried: niču novi smostani, zidaju se crkve ogromnih dimenzija, podižu se nove kuće i nove ustanove. Množe se članovi provincije. Napreduje se u svakom pogledu. Naš je razlaz dakle donio velike plodove jednima kao i drugima, makar časovi razstanka i bili gorki.

20) Kraljević, o. c. 22.

21) Barišić je zadržao jurisdikciju u crkvenim i redovničkim poslovima u Bosni do rujna 1847. — Bisk. arh. 42—47.

KOJIM SU RAZLOZIMA VOĐENI HRCEGOVAČKI OTCI

Da su hercegovački franjevci tvrdokorno uztrajali u svo-
me naumu, nije to bilo iz samo vanjskih razloga, a najmanje
iz prkosa. Njihovi su razlozi bili unutarnji i stvarni: vjersko-
ćudoredni, kulturno-prosvjetni, društveno-ekonomski i lokal-
no-patriotski. U Hercegovini ne bijaše nigdje nijedne crkve
ni škole, nigdje nijedne kulturne ili prosvjetne ustanove. Na-
mjera je naših otaca bila pomoći svome puku u svakom po-
gledu: da ga pouče i pridignu; da s njega skinu »sramotu i
sironaštvo.«²²⁾ Hercegovac nije znao, što je crkva, jer je
služba Božja držana pod vedrim nebom u grobljima, po šu-
mama i dolinama, te zabitnim mjestima. Od XVI. stoljeća, ka-
da su porušeni i popaljeni samostani: u Konjicu 1524., u Mos-
taru i Ljubuškom 1563., u Hercegovini nije bilo crkve ni sa-
mostana. Jedva da je bila koja priprosta župska kuća
kao u Posušju, Gradničima, Čerigaju i Mostarskom Grad-
cu, te slabe slamare u Seonici, Rošku Polju, Grabovici, Mo-
kronogama, Veljacima i Ružićima. Od Bosne i njihove matic-
e u Kreševu dielile su ih visoke planine, neprohodni putevi
i puni pogibelji, još i uvijek izloženi napadajima raz-
nih zlikovaca, uzto i velika udaljenost za putovanje. Ove su
okolnosti priečile redoviti saobraćaj s Kreševom i središtam
provincije, osobito za zimskih snjegova i ledova.

Ovi su razlozi našim ocima davali poticaj, da traže na-
čina i sredstva, kako će pomoći sebi i svome narodu. Nijesu
se obazirali na poteškoće, koje su im se suprotstavljale. Od-
lučno, samopriegorno i složnim silama počеше, nastaviše, ne
sustaše i tako uspješe. »Sed identidem amor, piše fra Petar
Bakula, qui vel ipsam mortem spernit, obstacula etiam sum-
ma haud curat, estque quidem ipse qui nos ab omnibus Kre-
ševij separatos, ad nudum patriae sinum vacuos ducit.«²³⁾
Neopisivo bijaše veselje, kada primiše rješenje iz Rima, da
im je molba uslišana. Vrhunac blaženog veselja bijaše pola-
ganje temeljnog kamena crkvi i samostanu na Širokom Bri-
egu, dne 23. srpnja 1846.

USPJESI NAPORNOG RADA

Otci naši, kada su se našli pred stvarnošću: bez kuće i
kućišta, bez odijela i obuće, bez kruha i bez prebijene pa-
re, ipak ne očajavaju. U proljeću 1844. našli su se pod ved-
rim nebom. Kada su mislili, da su postigli cilj svojih nasto-
janja, pred sobom su vidjeli samo pustoš i prazninu. Pouzda-

22) Kraljević, o. c., 6.

23) Schematismus, 37.

njem u Boga Velikoga, bratskom slogom i bezprimjernim po-
žrtvovanjem svladavaju i zadnju poteškoću. Izpod kitnjastog
stabla povrh Bakamuše, gladni i žedni, bez najpotrebitijeg
za život, spremaju se na velika djela i zamašne podhvate!
»Nos interea, piše fra A. Kraljević, temporis primo per qua-
tuor menses sub frondosa arbore, dein in misera domuncula,
saepe carentes necessariis mediis ad vitae sustentationem,
laeti parabamus materialia pro futura fabrica.«²⁴⁾

Od tih dana proteče jedno čitavo stoljeće. Onaj prvi po-
let ne jenjava nikada. Mali zastoji i zamorenost unutrašnje
ili vanjske naravi samo su pojačavali volju i podicali na no-
ve napore i nove podhvate. Iz godine u godinu, iz dana u dan,
ne štedeći zdravlja, pa ni sami život, naši otc i podižu crkve
i samostane, župske kuće i škole i tako dostižu šta više i pre-
stižu mnoge druge provincije koje slave svoje višestoljetne
godovine. Zar nema razloga, zar nema dužnosti zahvalnosti
prema njima, da sadašnjemu i budućem pokoljenju dozovemo
u pamet njihova djela, njihove žrtve i njihove uspjehe?

Crkve, samostani, kuće, škole, kulturni i prosvjetni zavo-
di, prometna sredstva, sve društvo i prosvjetne ustanove
u našoj užoj domovini imaju svoj začetak u članovima naše
provincije. Nema kraja na kugli zemaljskoj, koji bi bio
bliži, koji je povezan bilo s kojim staležom kao što je naša
Hercegovina povezana sa svojim franjevcima. Koliko smo ne
samo svoje redovničke mladeži odgojili i u narod poslali —
pače u daleku Ameriku i Aziju — nego još i svjetovne. Ma-
le da nije naše narodne svjetovne inteligencije više izišlo iz
naših škola, nego iz svih drugih u Hercegovini. Nema kraja,
nema zvanja ni položaja u Hrvatskoj, gdje se ne nalazi koji-
dak naših škola.

Mi danas činimo spomen na ove velike dane naše prošlo-
sti. Harnost prema našim osnivačima sili nas, da ih se sjeća-
mo. Nuka nas, da ih sledimo, da tako naše potomstvo dobije
volju za žrtve, napredak i procvat naše drage Hercegovine.
»Oni ostaviše, kaže blagopokojni biskup fra Paškal Buconjić,
najljepši primjer nama, svojim potomcima, da nigda ne sus-
tanemo na putu raditi za slavu Božju, spas i sreću miloga
svojega naroda.«²⁵⁾

Naši su otc i, 23. srpnja 1896., slavili petdeseti god postav-
ljanja i blagoslova temeljnoga kamena prve crkve i prvoga
samostana u Hercegovini. Veličanstveni su bili oni dani fran-
jevačkog i narodnog slavlja na Širokom Brijegu. Ima nas
još živih, koji smo bili svjedoci oduševljenja i jednodušnosti,
bratske ljubavi i kršćanskog zanosa ondašnjeg naraštaja.
Razdoblje od skoro petdeset godina nije dugo. Ali nova vre-
mena i nova strujanja u svijetu uplivala su i na našu sredinu,

24) Schematismus, 12.

25) R. Glavaš, Spomenica herc. franjevačke redodržave
(1897), 211.

pa se je mnogo šta promienilo. Nove tekovine ljudske zajednice upotriebili su naši otc i u podpunoj mjeri. Stupali su s vremenom kroz zadnjih petdeset godina. Uporado s napredkom čovječanstva idu i oni. To nam najbolje svjedoče uspjesi, koje su polučili u ovom razdoblju. Kroz ovih petdeset godina išli su utrtim putem: nastavljali su rad svojih predhodnika.

Petdesetgodišnji rad naših učiteljela i samu proslavu petdesetgodišnjice opisao je svojim zlatnim perom pok. fra Radoslav Glavaš u »Spomenici pedesetgodišnjice hercegovačke franjevačke redodržava.« On je radio na brzu ruku, jer su to tražili prilike. On nas je zadužio, da mu vječno budemo zahvalni. Ali da je on imao plejadu suradnika, kao što ih mi imademo, kako bi izgledala njegova Spomenica. Nije imao pomagala ni sredstva, kao što ih mi imademo. Istina, i danas se može mnogo osnovati, ali se sve ne može podtkati. U dane, u kojima mi živimo, kada se drmaju temelji država i naroda na svima kontinentima; u danima kriza svih vrjednota; u danima, kada se ruše i uništavaju sve tekovine ljudske kulture, starije od više tisuća godina, izgleda neobično i čudno pomišljati na proslave kakvegod vrste godišnjice. I mi to imamo na pameti. Slaviti se ne može ništa u dogledno vrieme. To moramo ostaviti boljim vremenima i staloženijim prilikama. Ali ipak ima toga mnogo, što mi možemo, što mi moramo izvesti. Znamo, da je bilo u našoj blizini sličnih zgoda, pače za njih mnogo znamenitijih negoli je naša stogodišnjica, snovali su i odbore ustanovljivali, dužnosti razpoređivali, i ne tome se zapelo. Zašto? Zato, što nijesu uobće ni počimali raditi. Kod nas takav slučaj ne smije biti.

SPREMANJE STOGODIŠNJICE

S posebničke strane dolazi pobuda 1937., da se počne pripremati za proslavu naše stogodišnjice. Provincialna uprava godina 1938. imenuje odbor, koji ima izraditi nacrt rada. Taj se odbor sastaje na Širokom Brijegu, 8. travnja 1938., i predlaže osnovu književne obrade. Isti odbor i dalje ostaje. Ali posao ne napreduje. Istina na putu su bile zapreke vanjske prirode, ali se je uvijek pomišljalo na to, da ima vremena. Ali vrieme stalno ide dalje.

Kucnuo je zadnji čas. Moramo ne snovati nego raditi. Pravo je rečeno u »Prvoj riječi« naše Hercegovinae Franciscanae: »U nama se krije velika kulturna snaga, ali je žalost premalo aktivna, bez sistema, bez jedinstvene organizacije, te izgleda gotovo zakopana. Da su naši otc imali toliki broj učenih ljudi, oni bi čudesa stvarali u svoje doba. Mnp. o provincial, fra Mate dr. Čuturić s pravom je kazao u okružnici od 1. rujna 1935., da se ne bojimo pravorieka

historije za rad naših predšastnika, ali za nas, koji mislimo slaviti našu stogodišnjicu, veli: »Lete misli svakojake, svijest je nemirna, šta će svijet reći o nama, koji ćemo je slaviti.«²⁶⁾

Mi smo na našem zborovanju, 4. rujna 1940., na Širokom Brijegu jednoglasno primili resoluciju, da se ima pripremati tvorivo za proslavu stogodišnjice, i da svaki član sakuplja predmete za muzej i biblioteku. Znamo, koliko smo u tom pogledu učinili. Ina nešto, što nas smeta, što nam zakrečuje put — sputava nas. To treba ukloniti i poći na posao. Već je odkuenuo dvanaesti sat, više nema čekanja. Treba sve prepreke skršiti i prijeći na djelo.

Na osnovi nacerta prvoga odbora iz godine 1938. i sastanaka, koji su držani u međuvremenu, donosimo obću osnovu i raspored, što moramo činiti da se dostojno prikaže **djelovanje naših otaca kroz zadnjih stotinu godina**. Nacrt nije mogao biti predan svakomu članu na ogled. Predajemo ga danas, ali ne, da se kritikuje, nego da svaki član provincije izabere i odluči, koju će dužnost preuzeti na sebe i savjestno je do kraja izvesti. Kritikovati umije svatko. Znamo i to, da najradije kritikuje baš onaj, koji najmanje radi. Pozivljemo svu častnu braću na zajednički posao, da svaki prihvati svojski i odlučno, da častno izkupi zadanu riječ. U ovom moramo sudjelovati svi, jer je u pitanju čast svih nas.

Razporedaj našega rada jest ovaj:

**Stogodišnje
Djelovanje franjevaca u Hercegovini
(1844—1944)**

Dio I.

**Poviest Franjevačke Provincije Gospina Uznešenja
(kritički obradena).**

a. Obći dio

- Glava 1. — Zemlja. Obći zemljopisno-povjestni pogled na kraj, u kojemu sada djeluju hercegovačkih franjevci.
- Glava 2. — Katolička vjera od prvih početaka do dolaska franjevaca u Bosnu i Hercegovinu.
- Glava 3. — Franjevci u hrvatskim krajevima do god. 1844.
- § 1. Dolazak franjevaca u hrvatske krajeve.
  - § 2. Franjevci u hrv. krajevima za vrijeme narodnih vladara.
  - § 3. Franjevci u hrv. krajevima za vrijeme turske uprave.

²⁶⁾ Hercegovina franciscana I. 3.

b. Posebni dio.

- Glava 1. — Franjevci u Hercegovini od 1844. do 1944.
§ 1. Franjevci u Hercegovini kao samostalna jedinica (Poviest odjeljenja).
§ 2. Oblikovanje samouprave od 1844. do 1852.
§ 3. Kustodija 1852—1892.
§ 4. Provincija 1892—1944
- Glava 2. — Poviest samostana, kuća i župa u Hercegovini.
a. Samostani.
§ 1. Samostan Gospina Uznešenja na Širokom Briegu.
§ 2. Samostan sv. Petra i Pavla u Mostaru.
§ 3. Samostan sv. Ante Padovanskog na Humeu.
§ 4. Samostan sv. Ćirila i Metoda u Tomislavgradu.
b. Redovničke kuće (residencije).
§ 1. Kuća sv. Jeronima u Slanome.
§ 2. Kuća Krista Kralja na Ćitluku.
§ 3. Kuća sv. Ivana Krstitelja u Konjicu.
§ 4. Kuća Bezgrješnog Začeca na Posušju.
§ 5. Kuća sv. Mihovila u Drinovecima.
§ 6. Kuća sv. Franje Asižkog u Ćapljini.
§ 7. Kuća Bezgrješnog Začeca u Zagrebu.
c. Poviest župa, župskih crkava i stanova.
- Glava 3. — Komisariat hercegovačkih franjevaca u sjevernoj Americi (Misije).

Dio II.

Izobrazba i nutarnji život članova.

- Glava 1. — Način i sredstva izobrazbe do 1844.
Glava 2. — Prilike i način izobrazbe od 1844 do 1944.
§ 1. Osnovna izobrazba.
§ 2. Srednja izobrazba.
§ 3. Visoka izobrazba.
- Glava 3. — Redovnički odgoj i stega.
§ 1. Način odgajanja.
§ 2. Redovnički duh i nutarnji život u samostanima i župama.

Dio III.

Hercegovački franjevci na djelu.

- Glava 1. — Dušobrižnički rad.
§ 1. Misionarski rad za narodnih vladara (1291—1463).
§ 2. Misionarski rad za turske uprave (1463—1878). Glagoljaši i svjetovni kler.
§ 3. Dršobrižnički rad od 1878. do 1944

- § 4. Treći red, častne sestre sv. Vinka i sv. Franje.
- § 5. Bratovštine i nabožno-vjerska društva.
- § 6. Uvođenje dobrih kršćanskih običaja.
- Glava 2. — Kulturno-prosvjetni rad.
- a. Prosvjetni rad.
- § 1. Pobijanje nepismenosti.
- § 2. Osnivanje škola (suradnja čč. sestara sv. Vinka i sv. Franje).
- § 3. Sakupljanje narodnog blaga.
- § 4. Osnivanje čitaonica, pjevačkih i glasbenih društava.
- § 5. Pisanje i izdavanje knjiga za narod.
- § 6. Čuvanje starina.
- b. Kulturno-prosvjetne ustanove.
- § 1. Tiskare.
- § 2. Arhivi.
- § 3. Biblioteke (knjižnice).
- § 4. Muzeji (numizmatika, oružje, nakiti, lapidariji itd.)
- § 5. Rukopisi.
- Glava 3. — Književno-umjetnički rad.
- a. Tiskana djela.
- § 1. Bogoslovska (znanstvena i pučka) djela.
- § 2. Djela svjetovnog (profanog) sadržaja.
- § 3. Časopisi i listovi.
- § 4. Pjesnički radovi.
- b. Likovni i umjetnički radovi.
- § 1. Slikarski radovi.
- § 2. Građevinski (arhitektski) radovi.
- § 3. Skladateljski radovi.
- Glava 4. -- Društveno djelovanje.
- § 1. Osnivanje raznih poduzeća: banke, štedionice, seljačke zadruge (Mons pietatis, »kašuni«), gospodarske središnjice, dućani itd.
- § 2. Voćarstvo, vinogradarstvo, ceste, putovi, kanali, vodovodi, presušivanje polja, navodnjavanje, uvođenje elektrike itd.
- § 3. Zaštita duhanara i vinogradara.
- § 4. Humane ustanove (Napredak, Hrvatski Radiša).

Dio IV.

Narod među kojim djeluju herecegovački franjevci.

- Glava 1. — Vjersko i ćudoredno stanje naroda.
- § 1. Obitelj i obiteljski odgoj.
- § 2. Vjerski osjećaj i svijest.
- § 3. Vršenje kršćanskih dužnosti (Sv. Misa, iz-

povied, molitva, post itd.)

§ 4. Narodne mane.

a) Praznovjerje.

b) Psovka, pijanstvo, itd.

Glava 2. — Priradno stanje naroda.

§ 1. Priradno stanje naroda za narodne samostalnosti (do 1463).

§ 2. Priradno stanje za vrijeme turske uprave (kmetstvo).

§ 3. Priradno stanje poslije 1878.

§ 4. Prehrana.

§ 5. Zdravstveno stanje.

Glava 3. — Narodni običaji i umotvorine.

a. Narodni običaji.

§ 1. Način života u obitelji, zadruzi itd.

§ 2. Običaji pri rađanju i smrti.

§ 3. Vjenčani običaji.

§ 4. Običaji božićni, uzkršni i kod drugih vjerskih svetkovina.

§ 5. Ostali običaji.

b. Narodne umotvorine.

§ 1. Narodna nošnja.

§ 2. Narodno oružje i oruđe.

§ 3. Kućni obrt: glasbala, crteži, rezbarije, modeliranje, vezivo, tkanje, pletenje, predivo itd.

§ 4. Narodne priče i pjesme.

Dio V.

Likovi i oblića hercegovačkih franjevaca.

(Životopisi sa svjetlopisima).

Glava 1. — UMRLI ČLANOVI.

Glava 2. — ŽIVI ČLANOVI.

Glava 3. — HERCEGOVAČKI FRANJEVCI KOJI SU SE ODLIKOVALI POSEBNIM KREPOSTIMA.

Dio VI.

Statistike i grafički prikazi (kretanje pučanstva).

Dio VII.

Proslava stogodišnjice

(Panegirici, govori, pjesme, kronika itd.²⁷⁾

27) Uz ovu kritičnu Poviest provincije na osnovi svih gornjih radova morat će se izdati i **Pučka poviest provincije**. Još ćemo izdati **Schematismus Provincije pro anno Domini MCMXLIV.**

MORAMO SE ODMAH DATI NA RAD

Kako iz ovoga prospekta vidite, u našoj se Spomen-knji-zi mora odraziti sinteza cjelokupnoga rada hercegovačkih franjevacu na svim poljima ljudskoga rada i djelovanja kroz stotinu godina. Tu se mora zrealiti naša aktivnost u svima pravcima svećeničkog djelovanja na našem hercegovačkom kršu.

Predosjećam već sad, da će nas biti, pače i onih najbor-lijih, koji će klimati glavom i kazati: lako je snovati i blistave programe praviti, ali mi nijesmo u stanju to sve iz-vesti. Istina je, da ima nešto što je predviđeno, što prilike današnjice ne će dopustiti, da se podpuno izvede.²⁸⁾ To nas međutim ne smije smesti da izvedemo ono, što možemo. Tre- ba da držimo na pameti činjenicu: da među nama ima prav- ih stručnjaka za svaku pojedinu točku našega programa. Toga treba da budemo svijestni. U pitanju je naša čast i naš obraz pred sadašnjim i budućim pokoljenjima. Dodajmo našoj sposobnosti spremnost i odlučnost rada, posao je gotov u nes- lućeno kratkom roku. Mi ovaj posao uistinu možemo svladati, hoćemo ga svladati, moramo ga svladati. To od nas traži ob- veza zahvalnosti prema našim predcima, to traži ljubav pre- ma provinciji, traži napokon i dužnost prema našem potom- stvu. To je dužnost i svakoga nas naposljetku od nas nije na čistu, da nas nijedan ne bi došao do svoga stupnja izobrazbe, do zvanja i do životnog položaja u ljudskom društvu, da nije bilo žrtava naših preda. Ako se ne budemo prihvatili posla, prigovorit će nam buduća pokoljenja. Svaki svjestan član naše zajednice ovo uvida i odobrava. Dostojno spominja- nje na teške, viteške, upravo nadljudske žrtve naših otaca ulievat će srđčanost, samopriekor — pa i borbenost u presud- nim časovima — u duše mladim i budućim pokoljenjima. Po- misao na pustoš, u koju su došli naši oci prije stotinu godi- na, mora nas pobuditi na udivljenje i dati nam snage u radu za procvat i napredak.

---

28) Prilike vremena i kratkoća roka ne će nam dopustiti, da po muzejskim propisima uredimo svoje muzeje. Isto tako bi- blioteke i naše arhive. Isti su razlozi na putu da dodemo, u po- jed naše matice, stare župske kuće privremenog našega samosta- na na Čerigaju. Tu je naša Portiuncula i Sta. Maria degli Ange- li. Stoga je razumljiva želja svih nas, da dodemo što prije u po- sjed onih objekata na Čerigaju. Ne možemo pomišljati na nekro- polu srednjovječnih stećaka na Širokom Briegu. I to bi bilo vrlo potrebno da se što prije izvede, budući da se svaki dan smanjuje broj naših srednjovječnih grobnih spomenika. Ako ih mi ne sa- čuvamo u improviziranoj nekropoli u blizini naše gimnazije, nestat će ih u skoroj budućnosti. Oni su jedini naši spomenici iz doba naše samostalnosti u srednjem vijeku.

Nažalost, u zaborav padaju velika djela naših otaca. U vrtlogu i borbi za potrebe dnevnoga života sve se kotrlja u nepovrat. Vidimo svaki dan, kako drugi kulturni narodi i provincije našega reda sabiru i brižno čuvaju najmanje spomenike iz prošlih dana svoga rada na prosvjetnom i kulturnom polju. Čini se, da neću nikom učiniti krivo, ako kažem, da smo u tom pogledu zaostali iza drugih. Međutim vrijeme ide svojim tokom, velom zaboravi zastire nepisane spomenike, zub vremena ništi pisane i klesane spomenike. Neopaženo prolazi mimo nas sve što se oko nas zbiva. Gdje su naši arhivi? Gdje su stare matice naših župa? Gdje je privatna korespondencija naših starih očaca i njihova pisana ostavština? Gdje se ista nalazi zabilježeno, što sjeća na njihova djela i rad? Ako gdje što ima, sve je razasuto i razbacano. Sve je negdje u nepoznatom kutu, u prašini! Ništa nije pristupačno oku, koje čezne da vidi i sazna našu stogodišnju prošlost. Zadnji je čas, da od propasti sačuvamo sve, što se daje sačuvati. Na to nas nuka naš poziv prosvjetnih i kulturnih radnika. Još imamo, hvala Bogu, nekoliko starih častnih očaca među sobom. Oni bi nam mogli mnoga pitanja razjasniti iz zadnjih 50—60 godina. Potrebno je njihove uspomene pobilježiti.

Program same proslave ne unosimo u dio rada, koji poduzimljemo. Prilike vremena i okolnosti odlučivat će, gdje, i na koji način i s kakvim će se programom naša stogodišnja proslava obaviti. Tu sreću ostavljamo boljim danima i sretnijoj generaciji, koja će to dostojno i častno izvesti. Godine 1844. naši su otc i dobili s najvišeg mjesta odobrenje, da mogu početi svoj samostalan život. Iz ovoga su nikla sva poduzeća i postignuti svi uspjesi kroz minulih stotinu godina. Istina, na Širokom Brijegu blagoslovljen je temeljni kamen prvog erkvi i prvom samostanu godine 1846. Ali to je prva posljedica njihovih nastojanja, prvi vidni uspjeh njihova rada za kojim su slijedili drugi radovi svih vrsta do naših dana. Kruna uspeha jest osamostaljenje Hercegovine. Isto tako iz uspeha u godini 1844. slijedila je formalna uzpostava posebne hercegovačke kustodije u godini 1852. i provincije u godini 1892.

Sve ovo nije samohvala. Mi, koji danas uživamo uspjehe svojih preda, imamo malo ili nimalo udjela u uspjesima kroz minulih stotinu godina. Time, što hoćemo da iznesemo djela i zasluge svojih osnivača, činimo svetu dužnost pieteta prema pokojnicima i ujedno dajemo poticaj budućim pokoljenjima, da ih oduševimo na nova djela, novi rad i nove žrtve. Ne će im biti teško nastaviti na čvrstim temeljima prošlosti. Mi smo pozvani, da iznesemo sve vjerno i točno, što se je zbililo kroz prošlih stotinu godina. Mi stupamo u drugu sto-

Valjda nekomu pada na pamet misao: šta će nam se reći. Slabićima te misli more mozak i smetaju ih. Znajmo, da će nam prigovarati samo onaj, koji ne voli raditi. Možda će komu pasti na pamet i to, da sada nije vrijeme ovakova posla. Naprotiv, u svrtlogu današnjih događaja mi malo ili nimalo ne sudjelujemo. Da ne gubimo vremena u dnevnim naklapanjima, o mogućim i nemogućim eventualnostima i fantastičkim glasinama, zar nije pametnije stvarati djela korisna i vrijedna za buduća pokoljenja. Stoga se ne dajmo smesti! godišnjicu našega samostalnog djelovanja, zato ne bi valjalo, da taj posao i tu našu dužnost prebacimo na buduća pokoljenja. To bi doista bio vrlo lagodan posao ali ne bi bio častan i liep.

Za ovaj rad nijesmo ustanovili nikakav središnji odbor. Dajemo podpunu slobodu svima našim članovima, najmlađim i najstarijim, bez razlike na dužnost, koju u poslu provincije obavljaju, da se svaki sam slobodno odluči, što će poduzeti i koju će dužnost na sebe primiti. Svaki se pozivlje u bratsko kolo radnika i pomagača u našoj zajedničkoj stvari. Tko se koje dužnosti prihvata, mora je do kraja izvesti i za taj posao odgovarati. Nema odgadanja. Do 25. ožujka 1944. određuje se zadnji rok, do kojega neka svaki javi, na kojoj točki našega programa želi surađivati. Ako se koji iz čednosti ne bi javio, provincialat će nastojati da ga sklone. Središnji odbor, koji će se sastaviti od glavnih radnika, vodit će sav posao i dati zadnju redakciju svim pismenim radnjama. Njegovim odlukama trebat će se svatko pokoravati.

Draga braćo, pred stotinu godina naši otač smjelo odpočeše i uz velike napore i samopriekor sretno izvedoše svoj plemeniti naum. Nikakve im žrtve ne bijahu teške, bijahu goli i bos, gladni i žedni, bez igdje išta, samo pouzdanje u Boga davaše im hrabrosti. Pregarahu sve za velebnu misao: osoviti se na vlastite noge i raditi za svoj siromašni puk. Da ne bijaše herojskih pregalaca, žalostno bi izgledala naša Hercegovina. Da uzkrсну naši utemeljitelji, da vide neslućene uspjehe svojih truda i napora, suze radostnice orosile bi njihove umorne oči. Pali bi na koljena i blagosivljali blaženi čas, kada odlučiše poći među svoje, da im budu utjeha u nevoljama i nada u bolju budućnost. Zar bismo smjeli zaboraviti žrtve, koje za nas podnesoše?

Da dobrotu Božja pošalje obilje svojih blagoslova na našu dragu provinciju, da blagoslovi svaki naš rad, naređujemo: da se na dan 16. svibnja 1944. u svim našim samostanima i residencijama drži jedna svetčana sv. misa; u svim našim kućama da se učini memento za naše utemeljitelje. Na taj

stogodišnji dan dolazka naših posljednjih otaca i mladih redovnika iz starodrevnog Kreševa u Hercegovinu — na Čerigaj urlćemo sastanak provincialnog definitorija na Širokom Briegu.

Molimo se, predraga braćo, jedan za drugoga; molimo se milosrdnom Gospodinu Bogu, da nas sve čuva u ovim nada sve sudbonosnim danima svjetske kataklizme, da spasi našu dragu provinciju i našu domovinu Hrvatsku.

U Mostaru, dana 6. veljače 1944., na stogodišnji dan izdanja odluke Sv. Stolice o osnivanju prvog samostana i crkve u Hercegovini.

Provincial :
FRA LEO PETROVIĆ, v. r.

o. Vinko Dragičević

HERCEGOVINA FRANCISCANA

ZA NUTARNJI ŽIVOT I VEZE ČLANOVA
HERCEGOVAČKE FRANJEV. PROVINCIJE

STOGODIŠNJICA PROVINCIJE
1844.—1944.

MOSTAR 1944.
HRVATSKA TISKARA F. P.

SVEZAK VI